

6. Гавришко М. Заходи ООН на міжнародній арені у справі «пацифікації» в Галичині у 1930 р. / М. Гавришко // Український визвольний рух: наук. зб. — Львів, 2014. — Збірник 19. — С. 174-201.
7. Aronsson P., Elgenius G. National Museums and Nation-building in Europe 1750-2010: Mobilization and Legitimacy, Continuity and Change. / Peter Aronsson, Gabriella Elgenius // - New York, 2015. – 226 p..
8. Український Відділ при Військовим Музею в Брюсселі. // «Літопис Червоної Калини». – Жовква, 1931. - Ч. 7-8. – 44 с.

Олена Кохан

(Київ)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІСТ СХІДНОЇ ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ. (МУЗЕЙНА ПРЕЗЕНТАЦІЯ ТЕМИ)

Східна та Центральна Україна на кінець ХVІІІ ст. опинилися у складі Російської імперії, тому там міста почали розвиватися по загальній системі розвитку міст Російської імперії. Ще з початку ХVІІІ ст. містом в Російській імперії називався населений пункт, визнаний таким офіційно державою, у зв'язку з чим і його населення набувало юридичних прав міських жителів. Надання ж населенню пункту статусу міста було пов'язано, перш за все, з потребами адміністративно-територіального поділу, а не з юридичними чи економічними. Цим пояснювався відносно невисокий відсоток міських жителів у країні [4, с. 100; 6, с. 55].

Поряд з адміністративним статусом, важливою ознакою тогочасних міст була їхня чисельність, а вже після неї – вартість нерухомості й міські прибутки. За чисельністю міста поділялися на малі (до 10000 жителів), середні (10 000–50 000 жителів) та великі (понад 50 000 жителів) [6, с. 56].

У ХІХ ст. кількість міст в Російській імперії була наступною [6, с. 57]:

Таблиця

Рік	Кількість міст	Малі	Середні	Великі
1811	630	593	30	7
1825	496	-	-	-
1847	622	533	83	6

1862	595	474	113	10
------	-----	-----	-----	----

Протягом ХІХ ст. продовжувалася практика примусового перетворення сіл і слобод на міста. З 1825 по 1856 рр. в європейській частині Російської імперії таким чином утворилися міста: Ніколаєвськ, Новоузенськ, Царєв, Бердянськ, Мелітополь, Ялта, Ананьєв, Бобринець, П'ятигорськ, Гайворон та Єйськ [9, с. 528–553].

Зростання чисельності міщанського стану протягом першої половини ХІХ ст. відбувалося також за рахунок вихідців з інших соціальних станів. По-перше, купців третьої гільдії, які не мали достатньо коштів для оновлення купецьких прав, а по-друге, селян, які переїжджали мешкати до міста. Чисельність селян, які переходили в міщанство і купецтво, поступово зростала протягом ХVІІІ — ХІХ ст.: з 1782 по 1811 рр. перейшло 25 000 осіб, а з 1816 по 1842 рр. — 450 000. У 1858 р. чисельність міщан на території Європейської частини Російської імперії становила 1 705 900 осіб, а в 1863 р. – 1 955 000 осіб [7, с. 115, 117; 5, с. 137].

У розділі «О мещанах» ІХ тому «Свода законов Российской империи» вказувалося, що до міщан могли вступати сільські жителі, діти «особистих» дворян, які не мали офіцерських чинів і користувалися правами спадкового почесного громадянства, іногородці та всі особи, які мали право або обов'язок вибирати спосіб життя [8, с. 69].

Для того, аби приписатися в міщанство, необхідно було сплатити незначну суму, порівняно з приписанням до купецтва: в середині ХІХ ст. вона становила 25 руб. Тим міщанам, які переходили в сільський стан, дозволялося знову вступати в міщанство [6, с. 193–196].

Самі ж міщани мали право давати згоду на приписку до свого стану осіб, що переходили з інших соціальних станів, що було пов'язано з обов'язком сплати податків за неплатоспроможних членів общини. Тому вони ретельно стежили за тими, хто до них приписувався і поручалися лише за матеріально забезпечених осіб [2, арк. 8; 1].

У 1832 р. імператором Миколою І було видано закон, який зменшив податок на вступ до міщанства і скасував обов'язок поручительства. Натомість, необхідно було

лише отримати «згоду» від шести «надійних» громадян, а відповідальність за приписку нових членів було покладено на міські думи, а там, де їх не було – на магістрати й ратуші.

Новий закон поширювався не на всіх бажаючих приписатися в міщанство, а лише на відпущених на волю колишніх кріпаків, розстрижених церковників, різного роду вільних людей, дітей «особистих» дворян і служителів приказів, нижніх військових чинів усіх звань, які пішли у відставку, а також на їхніх вдів та незаміжніх дочок [9, с. 177–178].

Загалом, в Російській імперії в період з 1719 по 1858 рр. в міщанство з інших соціальних станів перейшло 1,3 млн. осіб. В 1826–1854 рр. до цього соціального стану було приписано на 605 000 осіб більше, ніж з нього вибуло. Найбільшим джерелом поповнення міщанства були селяни: в 1782–1811 рр. із селянства в міщани й купці перейшло 25 000 осіб, а в 1816–1842 рр. – 450 000 осіб [7, с. 136–137].

В 1847 р. чисельність міського населення європейської Росії й Сибіру складала 4 727 619 осіб, з яких міщан було 2 344 599 осіб, які становили більш ніж 50% від усього населення міст, в той час як купці трьох гільдій — 4,5%, почесні громадяни — 0,15%, дворяни й чиновники — 5,5%, духовенство — 1,4% [3, с. 327].

В першій половині XIX ст. все населення Києва поділялося на постійне, тимчасове й перехідне. До тимчасового населення належали люди, які приходили в місто на промисли й заробітки. До перехідного — богомольці, робітники, які працювали на суднах і зупинялися на пристанях, та приїжджі на ярмарки [10, с. 348].

Постійне населення Києва в 1797 р. складало 22 000 осіб, з яких міщан було 11 000. У 1817 р. в Києві проживало 23 514 осіб, з яких міщан було всього лише 5 956 осіб [149, с. 324, 327]. В 1825 р. в місті було 24 477 жителів [9, с. 369], на 1835 р. – не більш, ніж 29 000 жителів. Вже в 1845 р. чисельність міста досягла 50 137 жителів і стала вдвічі більшою, порівняно з 1817 р., та втричі — порівняно з 1797 р. [10, с. 348]. У 1856 р. в Києві проживало 62 500 осіб, що поставило його на п'яте місце за чисельністю серед усіх інших міст Російської імперії [9, с. 294–295].

Люди в містах в першій половині XIX ст. користувалися різними побутовими речами. Деякі з них представлені в колекції Національного музею історії України.

Серед них: панські люльки, настільний дзвоник, кофейник, кавомолка, свічник, плаття-костюм, скринька і флакон для парфумів, настільний годинник, верхня жіноча накидка, ваза, чашка, самовар-чайник, хустка, глек, миска та багато інших.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДАК. – Ф. 17, оп. 1 т. 1, спр. 62 (1842 г.). Дело о засвидетельствовании приемных свидетельств выдаваемых здешними мещанскими обществами разным лицам на принятие их в свое сословие. 9 арк.
2. ДАК. – Ф. 319, оп. 1, спр. 3. Предписания ремесленной управы цирюльницкому цеху о зачислении в Киевские мещане лиц других сословий; подписка вновь приписанных мещан в аккуратном платежахми всех предстоящих налогов. 16 арк.
3. Дитятин И. Городское самоуправление в России. Ярославль: Типография Г. В. Фильк, 1877. 563 с.
4. Карліна Оксана Соціальна структура населення міст і містечок Волинської губернії наприкінці XVIII століття. С. 97-114 // Альманах соціальної історії. Випуск 10.
5. Ковалинский В. В. Меценаты Киева; К.: Северин – Пресс; Кобза, 1995. 368 с.
6. Кошман Л. В. Город и городская жизнь в России XIX столетия: Социальные и культурные аспекты / Л. В. Кошман; М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2008. 448 с.: ил.
7. Миронов Б. Н. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX века): В 2 т. 3-е изд., испр., доп.; СПб.: «Дмитрий Буланин». XL., 548 + 583 с., 87 + 55 ил. Т. 1.
8. ПСЗ РИ Т. 25 Отд 2:1850 № 24660.
9. Рындзюнский П. Г. Городское гражданство дореформенной России.; М.: Изд-во Академии наук СРСР, 1958. 558 с.
10. Фуддуклей И. И. Статистическое описание Киевской губернии. Спб.: Типография министерства внутренних дел, 1852. Ч. 1. 549 с.